

УДК 332.1:001.8]330.111.66
DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.197.10-14>

Бабух І.Б.
кандидат економічних наук
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Babukh Iona
PhD in Economic Sc.
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
<https://orcid.org/0000-0001-8274-5716>

Галін А.О.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Halin Anatolii
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
<https://orcid.org/0009-0008-7793-0667>

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ХХІ СТОЛІТТЯ

Сучасна економічна методологія зазнає глибоких змін через науково-технічний прогрес і складність соціально-економічних систем. З кінця ХХ століття економічна наука переживає кризу, що потребує нових підходів до досліджень, зокрема у теорії. Ці зміни призвели до виокремлення економічної методології як окремої субдисципліни, яка поєднує погляди економістів, філософів та інших науковців. Вона включає не лише традиційні інструменти аналізу, але й епістемологічні питання, зокрема дослідження структури економічного знання та процесу пізнання. В економіці розрізняють нормативну та позитивну методології – перша визначає ідеали наукових досліджень, друга зосереджена на емпіричних даних і гіпотезах. Економічна методологія повинна враховувати не тільки економічні, а й соціальні, культурні й етичні фактори, підкреслюючи важливість інтеграції різних дисциплін для глибшого розуміння процесів. Це дозволяє розглядати економічні явища в контексті ширших соціокультурних і моральних аспектів.

Ключові слова: методологія наукових досліджень, методологія економічної науки, метод науки, предмет науки, нормативна методологія, позитивна методологія, наукова парадигма, науково-дослідна програма, людина в науці, методологічний концепт.

DEVELOPMENT OF ECONOMIC METHODOLOGY IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS IN THE 21ST CENTURY

Modern economic methodology is in the process of profound changes, determined by the development of scientific and technological progress and the complexity of socio-economic systems. Since the late 20th century, economics has been experiencing a crisis that requires new approaches to the methodology of research, in particular, in economic theory. A significant methodological boom, which has led to the allocation of economic methodology as a separate scientific subdiscipline, has been noted. It combines the views of economists, philosophers, psychologists and research methodologists. This allowed to expand the subject field of economic methodology including epistemological issues, in particular, the study of the economic knowledge structure and the cognition process. Methodological approaches to economics have undergone significant changes with the emergence of new theoretical guidelines, such as neopositivism and general theory of equilibrium. Econometrics that focuses on empirical data also occupies an important place.

The distinction in economics is made between normative and positive methodology. The normative methodology defines the ideals and standards of research, often criticizing practical application, while positive methodology focuses on empirical research and creation of working hypotheses to solve specific economic issues. Taking into consideration the complexity of modern socio-economic systems, the economic methodology must consider not only economic, but also social, cultural and moral factors. This also includes issues of moral factors in economic progress, where the man is considered as the central element of economic processes.

The development of economic methodology in Ukraine in the 21st century is focused on training young researchers, but it also requires in-depth research aimed at updating its theoretical and practical aspects. Modern research in economics emphasizes the importance of integrating various disciplines for the deeper understanding of economic processes, where moral and socio-cultural components play a significant role. Thus, economic methodology undergoes the

transformation process that reflects changes in the economics as part of complex social and cultural systems' perception.

Keywords: methodology of scientific research, methodology of economic science, method of science, subject of science, normative methodology, positive methodology, scientific paradigm, research program, man in science, methodological concept.

JEL classification: B41, B49, A13

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в умовах сучасного науково-технічного прогресу та складних суспільних процесів, призводять до трансформації об'єкта дослідження в сфері соціально-економічних систем. Ці кардинальні зміни вимагають удосконалення методології наукових досліджень. Сучасні зміни в інструментарії наукових досліджень, а також неоднозначне трактування методології економічної науки, підкреслюють необхідність детального аналізу сутності методології як науки та застосування новітніх методологічних підходів у дослідженнях економічних явищ. Це, в свою чергу, вимагає продовження наукових пошуків у сфері методології економічної науки, які повинні адекватно відображати як новітні соціально-економічні трансформації, так і методи аналітики цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні питання наукових досліджень, а також розвиток економічної методології, висвітлюються у численних працях як українських, так і зарубіжних вчених, серед яких можна виокремити імена В. Адрійчука, Т. Веблена, Н. Краус, Т. Куна, І. Лакатоша, П. Нікіфорова, І. Радіонову, М. Фрідмана та інших. Незважаючи на наявність значного обсягу наукових розробок і реалізованих підходів, можна зробити висновок про необхідність поглиблених наукових пошуків, спрямованих на формулювання нових методологічних підходів та створення оновленої структури економічного знання, що більш повно відображатиме кардинальні соціально-економічні зміни на національному та глобальному рівнях.

Метою статті є аналіз змін у сучасній економічній методології, зокрема переходу від традиційних підходів до більш адаптивних, міждисциплінарних методів, які враховують соціальні, культурні й етичні аспекти; а також узагальнення розвитку позитивної методології та її значення для глибшого розуміння складних економічних процесів, а також зміна парадигми економічної науки з акцентом на моральні та соціальні фактори.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасний світ і його соціально-економічна сфера під впливом чинників науково-технічного прогресу та інших суспільних процесів стають дедалі складнішими. У зв'язку з цим наука переживає зміни в інструментах досліджень, організації наукової діяльності та в освіті. Це, у свою чергу, вимагає нових підходів до методології наукових досліджень, зокрема в таких суспільних, соціальних і поведінкових науках, як економіка. Значна кількість фахівців у галузі економіки, соціології та філософії відзначають кризовий стан економічної науки в її широкому розумінні та її основної складової – економічної теорії.

Криза в науці почала проявлятися ще в кінці ХХ століття. Більшість експертів вважають, що шляхом

подолання цієї кризи є розвиток методології економічної науки. Потреба в значних змінах парадигм наукових досліджень призвела до появи своєрідного методологічного буму, який триває й сьогодні [5]. Матеріали, що стосуються методологічних та філософських аспектів економічного пізнання, швидко збільшуються, і результатом цієї активності стало виокремлення економічної методології в окрему наукову субдисципліну. Формувалося коло найбільш впливових фахівців на міжнародній арені, яке об'єднує економістів, філософів, психологів, лінгвістів, методологів науки – всіх, хто прагне по-новому осмислити, зрозуміти і представити нові тенденції, передумови, проблеми та перспективи економічної науки, тобто сприяти глибшому розумінню економічних ідей.

Сьогодні предметне поле економічної методології значно розширилось, а її зв'язки з соціальною філософією стали більш виразними. Ця субдисципліна вже аналізує не тільки теорію методу, зосереджуючись на інструментальних аспектах наукових досліджень, але й включає епістемологічні питання – вивчення структури економічного знання, процесу пізнання та нових концепцій щодо існуючої економічної реальності [2]. Наукові праці з методології науки загалом, а також з економічної науки зокрема, мають глибоке історичне коріння. За останні 15-20 років, починаючи з початку ХХІ століття, новітні підходи до методології наукових досліджень дедалі більше впроваджуються та приймаються більшою частиною наукової спільноти.

Методологічні проблеми в економічній теорії завжди були більш виразними, ніж в інших суспільних науках. Ще в епоху Просвітництва політична економія стала першою з суспільних наук, яка була визнана наукою завдяки використанню моделі людини, що максимізує свої доходи та корисність (цільову функцію) і мінімізує власні витрати та зусилля. Завдяки такій раціональній людині політична економія вважалась наукою, подібною до природничих, оскільки вона вивчала об'єктивно існуючі, в значній мірі незалежні від свідомості, суспільні явища та процеси, аналіз яких нагадував методи природничих наук. Безсумнівно, ступінь абстракції в економічній науці є найбільшим серед усіх суспільних наук, а застосування математичного апарату робить теоретичні моделі ще більш абстрактними та віддаленими від реальних явищ і процесів [3].

У науці зазвичай домінує підхід, що зводить методологічну проблематику до характеристик предмету та методу дослідження. Така точка зору була започаткована ще в науці Нового часу, коли науковці прагнули до систематизації знання та поєднання раціонального й емпіричного підходів. Саме тоді, в контексті суперечок про метод, кожна наука виокремлювала свій предмет та метод, а також визначала своє ставлення до двох основних пізнавальних установок – емпіризму та

раціоналізму. В центрі методологічних пошуків стояло питання співвідношення теорії та фактів, де теорія визначалась як апіорний постулат або узагальнення емпіричних даних. Такий підхід до методології зберігався і в ХХ столітті, коли в економічній теорії відбулися значні зміни. З'явилися нові методологічні орієнтири, зокрема, засновані на ідеях неопозитивізму, що змінювали напрямок економіко-методологічних рефлексій. Так з'явилася «чиста теорія», яка спиралась на раціоналізм (праці Людвіга фон Мізеса), а також «теорія загальної рівноваги», що була досить абстрактною та використовувала методологічні моделі як засіб опису економічної діяльності (Джон Хікс, Жерар Дебре) [10; 11]. Орієнтиром для багатьох учених стало не просто використання математичного апарату, а й усвідомлена формалізація теоретичних моделей.

З іншого боку, широкого розвитку набула економетрика, яка обмежувала самостійне значення теоретичних моделей в цілому. Теорії і концепції розглядалися як робочі гіпотези та їх сутність залежала від того, наскільки вони були здатні допомагати «отриманню» конкретних емпіричних результатів (М. Фрідман) [5]. Проте вагомий вплив на розвиток економічної методології здійснили Т. Кун та І. Лакатош, які як історики науки та методологи, сформулювали «фонове» передусім філософське знання на базі якого виокремили парадигми та науково-дослідницькі програми, які були визначені як головні одиниці в галузі наукових знань [8; 9].

У контексті нашої проблематики важливо розрізнити нормативну та позитивну методологію економічної науки. Нормативна методологія є своєрідним «моральним кодексом» економіста-науковця, що визначає необхідні методи досліджень та описує ідеал, до якого має прагнути наука. Така нормативність зазвичай визначається ззовні, базуючись на філософії науки та досягненнях інших дисциплін, таких як соціологія чи психологія. Оскільки реальна практика часто не досягає цього ідеалу, вона стає об'єктом постійної критики. В історії інституціональної теорії в економіці відома критика існуючої методології, зокрема з боку Т. Веблена, який, спираючись на соціальну психологію, критикував економічні теорії.

Сьогодні в економічній науці популярні фальсифікаціонізм К. Поппера та ідея науково-дослідницької програми І. Лакатоша [4]. Економісти, які не підтримують нормативну методологію, вважають її прихильників тими, хто не розуміє специфіку економічної науки як дисципліни, що будується на основі апіорно заданої аксіоми економічно раціональної поведінки суб'єкта. Таким чином, наголошується на прагматичному статусі економічної науки як інструменту для створення економічних прогнозів. Класичним прикладом позитивної методології є широко відоме есе М. Фрідмана про методологію позитивної економічної теорії [7].

В економічній науці можливий компроміс між нормативною та позитивною методологіями, коли не обов'язково відбирати одну «правильну» гіпотезу. Замість цього, може існувати такий постулат теорії, який є найбільш вдалим у конкретних умовах, але не обов'язково

є універсальним. Цей підхід є прикладом методологічного анархізму, як його розуміли Фейєрабенд та Мак-Кінсі, де наукові теорії та методи можуть змінюватися в залежності від контексту та умов, а універсального методу для вирішення всіх економічних проблем не існує.

Українські дослідження з методології економічної науки в ХХІ столітті переважно зосереджені на створенні навчальних посібників, що орієнтовані на підготовку студентів та аспірантів до написання кваліфікаційних робіт [1]. Однак водночас необхідно відзначити, що є потреба у поглиблених наукових пошуках, спрямованих як на розвиток економічної методології, так і на оновлення структури методології для наукових, фундаментальних і прикладних досліджень. Серед методологічних ідей, які суттєво оновлюють методологічну базу економічної науки, можна виокремити кілька ключових положень:

1. Сучасні соціально-економічні системи є надзвичайно складними та поліструктурними. Всі їхні складові взаємодіють, утворюючи зв'язки між собою, і тільки в цій взаємозалежності можна виявити як цілісність системи, так і значення позаекономічних, нематеріальних чинників, які, по суті, не менш важливі за економічні.

2. Сьогодні важко встановити чітко визначені межі економіки як об'єкта досліджень, оскільки існуючий світ є цілісним і неподільним. Людина, з аналітичних міркувань, штучно розділяє його на об'єкти різних наук, розмежовує їх і часто не враховує багато важливих і цікавих феноменів, особливо на перехресті різних наукових дисциплін. Саме в цій прикордонній зоні між науками часто народжуються найбільш прогресивні та неочікувані знання в суспільствознавстві.

3. У цьому контексті економіка не є окремою підсистемою (сферою суспільства) в розумінні «частина-ціле». Вона є зрізом всього суспільства, багатоструктурною, і тому аналіз соціально-економічних процесів та явищ повинен здійснюватися в тісному взаємозв'язку з феноменами духовної, соціально-культурної та навіть етико-економічної сфери.

4. Неправомірно зараховувати економічну науку виключно до нормативних чи дескриптивних наук, оскільки в ній присутні як аналіз, так і синтез, дедукція та індукція. Важливо, щоб нормативна програма базувалась на позитивному аналізі цілісності, що дозволяє враховувати всі аспекти економічної реальності.

5. Розуміння суспільного розвитку має бути більш широким. Воно не повинно обмежуватися традиційною дихотомією (матеріалізм-ідеалізм), а включати багато інших чинників, які синтезують різні підходи та пояснення. Це стає особливо актуальним в умовах домінування інформаційних механізмів суспільної еволюції, панування процесів цифровізації та інших напрямків НТП, які визначають різні вектори соціальної динаміки.

6. Сучасна економічна аналітика повинна спиратися на методологічний індивідуалізм, розглядаючи не лише людину як центральну одиницю в

економіці, але й модель її поведінки в контексті економічних і суспільних процесів загалом. Водночас важливою залишається концепція рідкості як фундаментальної риси економічних благ. Економіка розуміється як наука і практика розподілу рідкісних благ у конкурентному середовищі, з урахуванням обмежених ресурсних можливостей. Принципи раціональності та прагнення економічного суб'єкта до максимізації доходів і корисності залишаються основними, незважаючи на досягнення поведінкової економіки. Крім того, важливим є метод, що відображає внутрішню здатність економічних систем до досягнення рівноваги.

7. Історична еволюція людства свідчить, що її результатом є всебічний розвиток людини, її здатність реалізувати себе як особистість, свою глибинну природу. У сучасних умовах не тільки інформація та знання, а й інтелектуальна функція стають визначальним економічним ресурсом. Однак філософія історії, тобто логіка розвитку людства, ведуть нас до висновку, що найбільш повно людина реалізує себе не через інтелект, а через мораль, яка відображає її сутнісну, найбільш глибинну, онтологічну природу. А тому в подальшому розвитку людства моральні спроможності людини переберуть на себе роль визначального економічного та соціального ресурсу суспільства. Відповідно, поступово буде змінюватися не лише структура соціально-економічного знання, а й пануюча парадигма економічної науки. В рамках цієї нової парадигми в центрі науки опиниться людина у всіх її економічних і позаекономічних аспектах, з домінуванням ціннісно-духовних елементів, серед яких головну роль відіграватиме мораль.

Таким чином, економічна методологія в сучасних

умовах відображає процеси якісної трансформації цієї сфери досліджень, що поступово перейшла від нормативної до дескриптивної та позитивної. Радикально розширилося предметне поле економічної методології, включаючи філософські та методологічні проблеми економічної науки. В результаті змінилося і сприйняття економічної науки як об'єкта методологічного аналізу.

Висновки. Сучасна економічна методологія зазнає значних змін, що пов'язані з інтеграцією різних наукових дисциплін у відповідь на складність сучасних соціально-економічних систем. Це вимагає розширення методологічного підходу, що включає не лише традиційний економічний аналіз, але соціальні, культурні й етичні аспекти. У результаті, економіка більше не є замкнутим об'єктом досліджень, а взаємодіє з іншими науками, що відкриває нові можливості для розуміння економічних процесів у ширшому соціокультурному контексті.

Сучасні економічні теорії вимагають гнучкості, адже важливість адаптації до конкретних умов і змінюваного контексту дедалі більше проявляється. Водночас, економічні дослідження все частіше охоплюють не лише формальні моделі, а й поведінкові аспекти, враховуючи соціальні й етичні фактори, що набувають все більшого значення. Зокрема, мораль і соціальна відповідальність стають важливими чинниками в розвитку економічної науки. Отже, сучасна економічна методологія переходить від нормативних і жорстко визначених підходів до більш адаптивних і міждисциплінарних, що дозволяє значно розширити горизонти економічного пізнання та краще зрозуміти складність сучасних соціально-економічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Бабух І.Б. (2024). Методологія та організація наукових і прикладних досліджень у маркетингу : навч. посібник для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 260 с.
2. Бабух І.Б., Нікіфоров П. С. (2024). Методологія економічної науки : зміни в сучасній парадигмі. Інноваційні технології маркетингу і менеджменту в умовах трансформаційних змін : тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 лютого 2024 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХКТЕІ, С. 20-21.
3. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень : навч.-метод. посібник. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
4. Лакатош І. (2013). Дослідницькі програми Поппера і Куна у фокусі фальсифікаціонізму. Психологія і суспільство, № 4. С. -17.
5. Фрідман М., Фрідман Р. (2017). Капіталізм і свобода / ; пер. з англ. Н. Рогачевська. Київ. : Наш формат, 216 с.
6. Радіонова І., Румик І. (2024). Методологія наукових досліджень в економіці : традиційний та оновлений підходи. Вчені записки Університету «КРОК», № 1 73). С. 11-19.
7. Ткач І.І. (2014). Теоретико-методологічні засади економологічної парадигми : монографія. Тернопіль :ТНЕУ, 488 с.
8. Kuhn T. (1970). The Structure of Scientific Revolutions. Chicago, London: University of Chicago Press Ltd, 210 p.
9. Lakatos I. (1968). Criticism and the Methodology of Scientific Research Programmes. Proceedings of the Aristotelian Society, Vol. 69. Pp. 149-186.
10. Ludwig von Mises. (1957). Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution. New Haven : Yale University Press, 384 p. URL: <https://griml.com/6XuHL>.
11. Morgan B., Sir John Hicks's. Contributions to Economic Theory. URL: <https://griml.com/Wdy9t>.

References :

1. Babukh, I.B. (2024). Metodologiya ta organizaciya naukovih i prikladnih doslidzhen u marketingu [Methodology and organization of scientific and applied research in marketing]. Chernivci : Chernivec. nac. un-t im., 360 p. Yu. Fedkovicha. [in Ukrainian].
2. Babukh, I.B., & Nikoforov, P.S. (2024). Metodologiya ekonomichnoyi nauki : zmini v suchasnij paradigmi [Methodology of economic science: changes in the modern paradigm]. Innovative technologies of marketing and management in the conditions of transformational changes: theses add. II International science and practice conf. (February 28-29, 2024, Khmelnytskyi). Khmelnytskyi: HKTEI. [in Ukrainian].
3. Kraus, N.M. (2012). Metodologiya ta organizaciya naukovih doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]. Poltava: Oriyana. [in Ukrainian].
4. Lakatos, I. (2013). Doslidnicki programi Poppera i Kuna u fokusi falsifikacionizmu [Popper and Kuhn's Research Programs in the Focus of Falsification]. Psychology and Society, No. 4. Pp. 6-17. [in Ukrainian].
5. Fridman, M., & Fridman, R. (2017). Kapitalizm i svoboda [Capitalism and Freedom]. In Rogachevska, N. (Eds.). Kiyiv. : Nash format. [in Ukrainian].
6. Radionova, I., & Rummyk, I. (2024). Metodologiya naukovih doslidzhen v ekonomici : tradicijnij ta onovlenij pidhodi [Methodology of scientific research in the economics : traditional and updated approaches]. Scientific notes of the University "KROK", No. 1(73). Pp. 11-19. [in Ukrainian].
7. Tkach, I.I. (2014). Teoretiko-metodologichni zasadi ekomologichnoyi paradigmi [Theoretical and methodological foundations of the ecomological paradigm]. Ternopil :TNEU. [in Ukrainian].
8. Kuhn T. (1970). The Structure of Scientific Revolutions. Chicago, London: University of Chicago Press Ltd, 210 p. [in English].
9. Lakatos I. (1968). Criticism and the Methodology of Scientific Research Programmes. Proceedings of the Aristotelian Society, Vol. 69. Pp. 149-186. [in English].
10. Ludwig von Mises. (1957). Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution. New Haven : Yale University Press, 384 p. Retrieved from: <https://griml.com/6XuHL>. [in English].
11. Morgan B., Sir John Hicks's. Contributions to Economic Theory. Retrieved from: <https://griml.com/Wdy9t>. [in English].